

رۆنا نا گرێپین لیکسیکی ل دویف تیۆرا x-bar

نرمین علی اسلام وهدی اسماعیل صالح

پشکا زمانی کوردی، کۆلیژا پەروەردا بنیات، زانکویا زاخۆ، هەریما کوردستان-عیراق

((مێژوو وەرگرتنا فەکولینی: 28 تەباخی، 2021، مێژوو وەرزامەندی بە لافکرنی: 18 کانوونای دووی، 2022))

پۆختە

ئەف فەکۆلینە رۆنا نا گرێپین لیکسیکی زانی کوردی لگورەیی تیۆرا (x-bar) ئی خۆیادکەت و ژەهفجودادکەت. جۆرین گرێپین لیکسیکی و تەکنیکا رۆنا نا پیکهینین هەر جۆرەکی ژ گرێپین (ناف، پيشناف، هەفاناف و کار) یهاتینە دیارکرنی.

ئەف فەکۆلینە لگۆر تیۆرا (x-bar) یا چۆمسی، کو لقهکە ژ تیۆرا (GB) هاتییه ئەنجامدانئ. ل گورەئ ئەفئ تیۆرئ پپوسا رۆنا نا گرێپان ب شپوهیهکی هەرمەکی نینه، بە لکو ل دویف پیکهینین ئافاکەرین رۆنا نا گرێپانە و چەوانییا هاتنا وانەدگریدا، ژبەرکو ئەف پیکهینە ب رپکا دەستەلاتداریئ و زالبوونئ، کو ب شپوهی هەرمی ژ هەف دەینە جوداکرن، ژبەرکو هەمی پیکهینان هەمان بەهائی پیزمانی نینه، پیکهینین سەرەکی و لاوەکی گرێپان ئافادکەن، گرنگترین ئەنجامین کو، د ئەفئ فەکۆلینیدا بەرچا فەکەفن ئەون، کو سەرە (حوکمەر) گرنگترین پیکهینا گرپیه، جۆرین گرپین لیکسیکی خویادکەتن، ئەو لگۆرە پیدفییاتیا خۆ سپیسیفایەر و تەواو کەران وەردگریت، ئەف پیکهینە جۆرین گرپین (ناف، هەفاناف، پيشناف، کار) ی ئافادکەن، ئەفجا ج گرپیا (ساده، لیکدایی، ئالوز) بیت. جهئ سەرە دگرپین لیکسیکی زانی کوردیدا ژەهفجودایه. سەرە بشپوئ (سەرەتا و نافەند و کۆتا) خویادبیت.

بەپیشین سەرەکی: گرپین لیکسیکی، سەرە، سپیسیفایەر، تەواو کەر، ناف، پيشناف، هەفاناف و کار.

لیستا هیمايان:

Xp: جیکەوتا مەزن، X: سەرە، comp: تەواو کەر، spec: دیارکەر، NP: گرپیا نافی، AP: گرپیا هەفانافی، PP: گرپیا پيشنافی، VP: گرپیا کاری، conj: ئامرازین لیکدانئ، Adj: سەربار، spec: دیارکەر.

فەرەهەنگۆک:

تەواو کەر: Complement، سەرە: Head، پپوژەسازدان: Projection، رادە: Quantifier، سەربار: Adjunct، دیارکەر: Specifier، گرپیا نافی: Noun Phrase، گرپیا هەفانافی: Adjective Phrase، گرپیا پيشنافی: Preposition Phrase، گرپیا کاری: Verb Phrase، گرپین لیکسیکی: Lexical Phrase، Conjuction: ئامرازین لیکدانئ.

پیشه‌کی

x-bar تیوره‌کا گرنگ یا سینتاکسیه، گه‌له‌ک گرنگی ب رۆنانا جورین گرییان دایه، ئەفجاً گرییا(ناف، پيشناف، هه‌فالناف یانیا کار)ی بیت.د ئەفقی فه‌کۆلینیدا دی جورین گرییین لیكسیکی و رۆنانا وان و پیکهینین ئافاکه‌رین هه‌ر جوره‌کی گرییین لیكسیکی و چه‌وانیا خویابوونا وان دهینه دیارکرنی.

گرنگیا فه‌کۆلینی:

نه‌بوونا فه‌کۆلینه‌کا تایبه‌ته‌ب رۆنانا‌گرییین لیكسیکیین زمانی کوردیفه‌ د تیورا(x-bar) یدا، نموونین فه‌کۆلینی د دیالیکتا سه‌ری- گۆفه‌را به‌هیدینیدا هاتینه وه‌رگرتن، ب شیوی دارئاسا رۆنانا گرییان لگور تیورا (x-bar)ی هاتیه روونکر، د ئەفقی فه‌کۆلینیدا گرنگی ب جهی سه‌ره‌یی گرییین لیكسیکی هاتیه دان، سه‌ره‌یین گرییان لگور جهی هاتنا وان و ئەوان پیکهینین ل گه‌لدا دهین هاتینه خویاکرنی، ژبه‌رکو سه‌ره پیکهینین سه‌ره‌کی گرییه، جهی هاتنا سه‌ره‌یی د گرییاندا ژ هه‌فجودایه.

گرنگترین پرسیارین ئەفقی فه‌کۆلینی:-

ئه‌ری چه‌ند جورین سه‌ره‌یین گرییین لیكسیکی هه‌نه؟

ئه‌ری جهی ده‌رکه‌فتنا سه‌ره‌یین گرییین لیكسیکی د هه‌می جوراندا وه‌که‌هفن؟ یان نه؟

ئه‌ری پیکهینین ئافاکه‌رین گرییین لیكسیکی د هه‌می جورین گرییدا وه‌که‌هفن؟ یانه؟ جهی ده‌رکه‌فتنا وان ب چ ئاوییه؟

1- کورتیه‌ک ژ قوناغین ریزمانا به‌ره‌مه‌هینان و فه‌گوه‌استنی:-

هه‌ر ژ ده‌ستپیکا ده‌رکه‌فتن و به‌ربه‌ئافبوونا هزرین زمانانی ئەمریکی نوام چومسکی ل سالا(1957) هه‌تا ئەفرو د چه‌ندین قوناغین جودادا، گوهورینین گرنگ د ئەوان هزر(بابه‌ت)اندا هاتینه کرن و د تیورین سه‌ربه‌خودا هاتینه پيشاندا. ئیکه‌م تیور ژی (تیورا رونا سینتاکس)ییه ل سالا (1957)ی، کو ب ده‌ستپیکا ریزمانا به‌ره‌مه‌هینان و فه‌گوه‌استنی ده‌یته دانان[طارق صالح محمود، 2014:49]. چومسکی ب هاریکارییا هزروبیرین خو یین زانستی شیا قوتابخانه‌یه‌کا نوی و هه‌فچه‌رخ ب ئافرینیت [حاته‌م ولیا محمه‌د، 2006: 7]، هه‌روه‌سا ل سالا (1965)ی په‌رتووکه‌کا دی ب نافی(هنده‌ک لایه‌نین تیورا سینتاکس)ی به‌لافکر، کو ب تیورا ستاندارد ده‌یته نیاسین.

رونا گری ئیک ژ بابته‌ین گرنگه، چومسکی هه‌ر ژ ده‌ستپیکا ریزمانا به‌ره‌مه‌هینان و فه‌گوه‌استنی گرنگیه‌کا زور پیدایه و ژ ئەنجامی به‌ره‌ف پيشچوونا ریزمانا به‌ره‌مه‌هینان و فه‌گوه‌استنی جاره‌کا دیتر د تیورا ستانداردا، گه‌شه ب ئەفی لایه‌نی(پیکهات)ا زمانی هاتیه دان، ب تایبه‌تی ل سالا (1970)ی د په‌رتووکا (Remark on nominalization)هنده‌ک گورانکاری د یاسایین رۆنانا گریدا هاتنه کرن[تارا محسن قادر، 2011:59-60].

خواندن.ھیمای (XP) ئامازئ ددەتە گرئیا (X)، کو وەکھەفە د ئاستئ (X2) ئیکس دوو بارداو ھندەک جارن ب شیوی ژمارە دەیتە نقیسین ب ئەفی شیوەی (X1 ، X2) [خەسرؤ ئەحمەد رەسول، 2012: 14].

3- پۆختەپەک ژ تیؤرا X-bar :-

تیؤرا (X-bar) وەکی لقەک ژ تیؤرا دەستەلآت و بەستنی دبیتە ئیک ژ تیؤرین سینتاکسیین گرنگ، کو ژ ئەنجامئ کیم وکاسیین یاسایین رۆنانا گرئیان ھاتیە ھەبوونی، ئەفتیؤرە ب تیؤرا خواندنا پیکھاتیئ گرئ دەیتە نیاسین. [Chomsky,1981:41] ، ژبەرھندی ھەولددەت تایبەتمەندیین گشتیین کەتیگۆریین فەرھەنگیین زمانی پشانبدەت و بکارھینانا ئیک بنەمایئ گشتی بۆ ھەر گرئ و رستەپەکی د ھەر زمانەکیدا دیاربکەت، ئەفە ژی دبیتە ئیک ژ ئەوان پینگافانیین گرنگ، کو مە بەرەف ریزمانا گشتیقە دبەت [طارق صالح محمود، 2014:57].

لدویف تیؤرا نافبری گرئ د زمانیدا یاساپەکا گشتی ھەپە، چونکە تیؤرەکا ریزمانا گشتیە و ب تیؤرا رۆنانا گرئیان دەپنە دانان. ئەف تیؤرە نوینەرایەتیا وان ھەمی گرئیان دکەت، یین کو د زمانین مروقیدا ھەپە. (خەسرؤ ئەحمەد رەسول، 2012:14). د تیؤرا (X-bar) دا گرئ ب پیکھاتەپەکا سەرەکی د زمانیدا دەیتە ھژمارتن .

ل سالا 1970 زیدەتر پەرە ب یاسایین رۆنانا گرئ ھاتنە دان، چونکی رۆنانا گرئ ژ روانگەھئ (X-bar) یقە لیكدانەوہ بۆ ھاتە کرن. ژ لایئ جاکندوفیقە ھاتیە پینشئخستن و ل سالا 1980 ئەف تیؤرە بوو لقەک ژ تیؤرا دەستەلآت و بەستنی و تا نھۆ ئەو گورانکاری د بەردەوامن [Mathews,1997:407] دشیین بیژین دەستەلآت و بەستن ئەو تیؤرا ریزمانا گشتیە، کو د وانین چومسکیدال بیزی سالا 1981 لدور دەستەلآت و بەستنی [Samuel, Nuhu, 2012:63] [Baba] کەواتە پینشکەفتنا تیؤرا (X-bar) ئ وەکو تیؤرەکا ئیکگرتی بۆ رۆنانا گرئیان بەردەوامبوو ھەتا شیای ھەمی جوړین گرئیان بخوڤەبگریت Julia Horvath [3: 2016].

2- (X-bar) ژ لایئ زارافیقە:

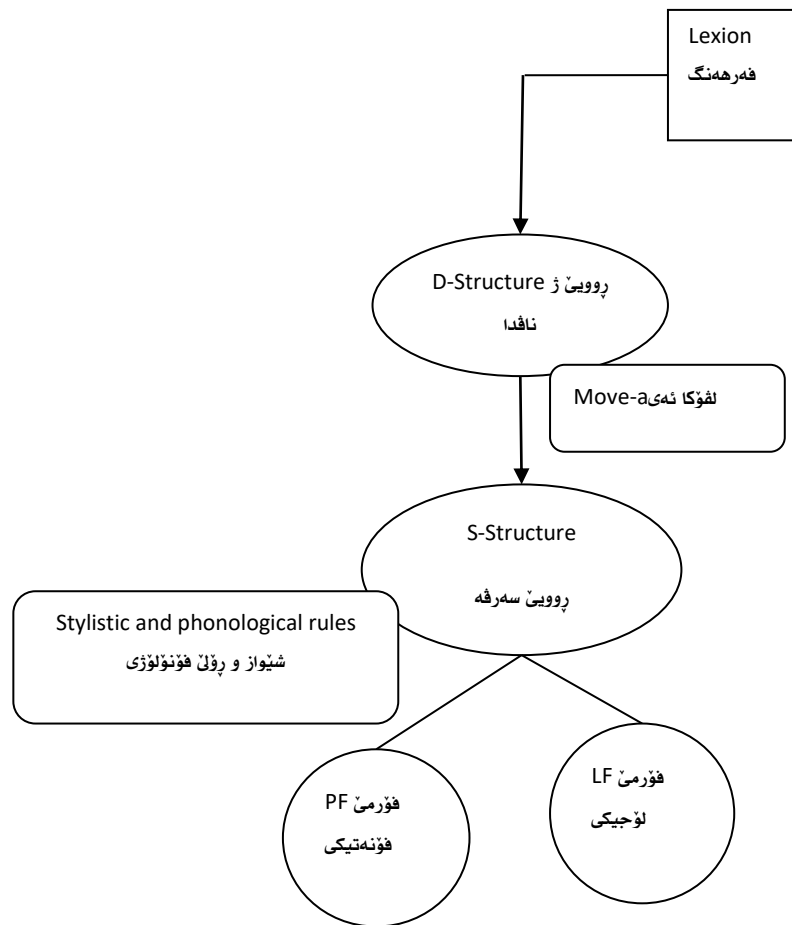
پیتا (X) دەیتە بکارھینان، داکو نواندنا سەرەپەکی لیكسیکی بکەت، ژبەرکو (X) ئ بەپایەکی ریزمانی ھەپە، دبیت (X) ببیتە (N) بۆ نافی، (V) بۆ کاری، (A) بۆ ھەفالنافی و (P) بۆ پینشافی.

زارافی (X-bar) ژ نامرازەکی ھاتیە وەرگرتن، کو نواندنا پیکھاتەکی دکەت. ئەو پیکھاتا دەستنیشانگری یا ھاتیە نواندن ب (X) ئ، ژ ھەژی گووتنیپە د بنەرەتدا ئەف ھیمای (X) ھیلەکا لسەر کو دبیزنی (پرایم)، بەلی دبیت ئەف ھیمایە بۆ نقیسینی یا ب زەحمەت بیت، ژبەر ھندی ب شیوی (X) بەرەلأقبوویە واتە ھیلەکا راست و بچوویک ب پەخقە دەیتە نقیسین و ب (ئیکس بار) دەیتە

د (GB) دا هاته پيشنيارکرن، کو به‌شەکی مه‌زن ژ ريزمانا هەر زمانه‌کی ديارکری، دبیتە تشته‌کی به‌ربه‌لاف دناف هەمی زماناندا و پاش دبیتە پشکه‌ک ژ ريزمانا گشتی. ب بوجوونا تيورا ده‌سته‌لات و به‌ستنی ريزمانا گشتی دشیت بۆ دوو ره‌گه‌زین سه‌ره‌کی بهیته

دابەشکرن، ئەو ژى ئاستین نواندنى و سيسته‌مین سنوردارکرینه [Cheryl A. Black, 1998:2].

GB موديله‌کا داتاشراوکرییه، ژ چوار ئاستین نواندنى پیکده‌ییت، وه‌کی د دایاگرامی خواریدا هاتیه نیشان‌دان.

[Cheryl A. Black, 1998:2]

فهره‌نگ ب شیوه‌یه‌کی سه‌ره‌کی نامازه بۆ لیسته‌کا په‌یفان د زمانیدا دکه‌ت، فهره‌نگ ئەو پیکهاتا ئالوزه، کو ژ پیکهینین لیكسیکی پیکده‌ییت و ئەو جووره پیکهینه نه‌دگرتینه، به‌لکو بۆ هەر زیده‌کرن و کیمکرنه‌کی د

فه‌کرینه، کو ده‌ربرینی ژ هزرین کومه‌لگه‌هی دکه‌ت و دبیتە نه‌گه‌ره‌ک، کو تیگه‌هسته‌کا به‌لزتر و باشتر د ژینگه‌ها واندا په‌یدا‌ببیت [Lendzemo, 190 :2008]

4-بنه‌ما و پارامیته‌ر

رێزمانا گشتی ئەو تیۆرا زانیینییه، کو ب شیوه‌یه‌کی سهره‌کی گرنگیی دده‌ته پیکهاتا ژ نافدا یا میشکی مروفی، هه‌روه‌سائه‌و سیسته‌می بنه‌مایین هه‌قبه‌شه، یی کو دناقبه‌را هه‌می زماناندا هه‌ی. ئەو تیۆر وه‌سا گریمانه‌ دکه‌ت، کو ئاخفتنکه‌رین زمانه‌کی کومه‌کا بنه‌مایان دزانن، کو لسه‌ر هه‌می زمانان په‌رپه‌ودبن و کومه‌کا پارامیته‌ران، کو د نافه‌رۆکییدا ب رووه‌نی ژ زمانه‌کی بو زمانه‌کی دیتر ژیکجودادبن. [Samuel, Nuhu Baba, 2012:63].

بنه‌ما و پارامیته‌ر ئەو دوو زارافن، کو چومسکی هیناینه‌ دناف زانستی زمانیدا. هه‌ر زمانه‌ک ژ کومه‌کا بنه‌ما و پارامیته‌ران پیکده‌یت. هندی بنه‌مانه‌ نه‌گورن، چونکی به‌شه‌کن ژ ئەوی شیانا بو‌ماوه‌یی ئەوا ل ده‌می ژ دایکبوونی لگه‌ل مروفی په‌یدادبیت. که‌واته هه‌ر ده‌می زارۆک ژ دایکدبیت ئەو بنه‌مایین دیارکریین رێزمانا گشتی، کو دناف هه‌می زماناندا هه‌قبه‌شن لده‌ف هه‌نه‌ و هاریکاریا وی دکهن بو وه‌رگرتنا وی زمانی ده‌وروبه‌رین وی بکارده‌ینن. [خه‌سرۆ نه‌حمه‌د ره‌سول، 2012: 12] که‌واته ل ده‌می فی‌ربوونا زمانیدا، بو زارۆکی دیاردبیت کو بریارۆ بدته‌ت کا ساخله‌ت و تابه‌تیا رێزبوونا په‌یقان د زمانۆ ویدا چیه‌؟ چونکی ئەو رێزبوون ده‌ربرینی ژ یاسایین رێزمانیین زمانۆ وی دکهن. ئی‌ک ژ هه‌لبزارتنان ئەوه‌ کو بیژین: رێزبوونا په‌یقان د نافه‌را زماناندا د بنه‌ره‌تدا بو ئەوی

په‌یقین فه‌ره‌نگی (هه‌ر پیکه‌ینه‌کی دناف لیستا فه‌ره‌نگا زمانه‌کی دیارکریدا) ساخله‌تین خو یین تابه‌ت هه‌نه، کو دبنه‌ پیکه‌اته‌یین سهره‌کیین سینتاکسی، [Cheryl A. Black, 1998:2]. (فه‌ره‌نگا زمانۆ ژ سیمایین سیمانتیکی و سینتاکسی یین هه‌ر په‌یقه‌کی پیکده‌یت و ژمارا پیکه‌ینان و رولۆ واتایی و ان، رۆنانا ژ نافدا یا رستی ده‌ستنیشانکه‌ت) [سانیا جه‌بار عه‌بوزید، 2013: 29]. پیکه‌ینین لیکسیکی د رۆنانا ژ نافدا پیکه‌ ده‌ینه‌ گریدان، رۆنانا ژ نافدا وه‌کی نه‌خشه‌ (مۆده‌ل) هه‌کییه‌ بو رۆنانا ژ سه‌رغه، ئەغه‌ دبیته‌ ده‌ربرینه‌کا سینتاکسی، کو ده‌ربرینی ژ رووی سه‌رغه یی رستی دکه‌ت. رۆنانا ژ نافدا، کو ب ریکا لئوکا □ ده‌یته‌ د رۆنانا ژ سه‌رغه‌دا و ئاستی دووی په‌یدادبیت. رۆنانا ژ سه‌رغه‌ نه‌شیت راسته‌وخو ده‌ربرینی ژ رۆنانا ژ نافدا بکه‌ت، به‌لکو ب ریکا شیوی فونۆلۆجی و شیوی لوجیکی ده‌یته‌ به‌ره‌مه‌ینان. که‌واته د رۆنانا ژ سه‌رغه‌دا سیمایین واتایین سینتاکسی بو فۆرمی لوجیکی دچن و ل وی‌ری ده‌ینه‌ شروغه‌کرن، ئەری ژ لای واتایغه‌ د دروستن یان د دروست نینن؟ هه‌روه‌سا سیمایین ده‌نگی بو شیوی فونۆلۆجی دچن، داگو ئەوان سیمایان بو ده‌نگان بگوهوریت. Cheryl A. Black, 1998:2], [سانیا جه‌بار عه‌بوزید، 2013: 29].

سهره‌کیه و پیکهینین ب ئاره‌زووی دبیته (ته‌واوکه‌ر، دیارکه‌ر یان سهریار) دناف گرییدا خویابین). [شلیر نایف ئەمین، 2015: 26].

6-گری:

((گری پیکهینه‌کی سهره‌کیی رسته‌سازیییه، یاسایین تایبه‌تین خو هه‌نه، کو پیکهینین هر گریه‌کی لدویف یاسایین تایبه‌ت دهینه ریزکر)) [نرمین علی اسلام، 2017: 8]; ژبه‌رکو گری په‌یقه‌که یان کومه‌کا په‌یقانه، سهره‌یه‌ک هه‌یه و ئەو سهره‌یه ژی پیکهینه‌کی بنجییه و ناهیه‌ته لادان و جوړی گری خویادکه‌ت [ناسو عه‌بدولرهمان، 2014: 25]، که‌واته ئەم دشین بیژین، گری بکیمیه ژ سهره‌یه‌کی پیکدهیت [Cook and Newson, 1997: 135] هه‌لبه‌ت سهره پیکهینین ئافاکه‌ری گریه و خودی چهنیدین تایبه‌تمه‌ندیانه، ژ وان ژی:

1-سهره پیکهینه‌کی بخورتیه و د هر گریه‌کیدا سهره‌یه‌ک هه‌یه [حاته‌م ولیا، 2000: 30].

2-جوړی گری لدویف جوړی سهری دهیه‌ته ده‌ستینانکر [ناسو عه‌بدولرهمان، 2014: 25].

3-گری ژ پیکهینه‌کی یان چهند پیکهینان پیکدهیت، سهره ب پیکهینین ده‌سته‌لاتدار دهیه‌ته دانان، لگوره‌ی پیدفیاتیا خو پیکهینین دیتر، کو سپیسیفایه‌ر و ته‌واوکه‌ر و سهراران هه‌لدبژیریت [سه‌باح ره‌شید قادر، 2007: 14].

جیاوازا ده‌ستپیکیا دناقه‌را زماناندا دزفریت. [Haegeman, 1990: 13]

ریزبوونا پیکهینین رستی ژ زمانه‌کی بو زمانه‌کی دیتر جیاوازا خو یا هه‌ی، ئەفه ژی ئیک ژ تایبه‌تمه‌ندیین زمانی دهیه‌ته هژمارتن. بو نموونه زمانی کوردی سیسته‌می (SOV) یه و زمانی ئینگلیزی سیسته‌می (SVO) یه... هتد ئەف ریزبوونین جوداجودا یین که‌رستان دبیزنی (پارامیته‌ر) هه‌روه‌سا جوړی ریزبوونی کارتیکرنی لسه‌ر جهی سهری دکه‌ت، که‌واته جهی سهری د هه‌می زماناندا وه‌کو ئیک نینه. لدویف ریزبوونا پیکهینان د سنووری گرییدا دبیت (سهره [سهره‌تا] یان (سهره-کو‌تا) بیت. [صباح ره‌شید قادر، 2009: 36].

5-ژ تایبه‌تمه‌ندیین تیورا (X-bar):

1- (سیسته‌مه‌کی گشتگر هه‌یه و هه‌ولا ئیکگرتنا شیوه و جوړ و ژمارا یاسایین پونانا گریان د زمانین جیهانیدا دکه‌ت.

2- د تیورا (X-bar) دا دوو جوړین گریان ژ ئیک دهینه جوداکرن، ئەوژی: گریین لیکسیکی، کو سهری وان پیکهینین لیکسیکینه و گریین ئه‌رکی، کو سهری وان پیکهینین ئه‌رکینه وه‌کی گریین (IP، DP، CP).

3- پیدفیه‌هر گریه‌کی سهره‌یه‌ک هه‌بیت، ئەو سهره دبیه‌ته ناساناما ناساندنا جوړی گری.

4- دبیت پیکهینین سهره‌کی و ب ئاره‌زوو د گریدا بهین، ئەفه ژی ل دویف تایبه‌تین سهری‌دمینیت، کو سهره‌ژی هه‌رده‌م پیکهینا

تیۆرا (X-bar) ئەو مودیلای سینتاکسیە، کو یاسایەکا هەمەلایەن بۆ جوړین گرییان ددانیت و گری ب هەمی جوړین خۆفە ب گرییا (ناوەکی- سەنتەری (Endocentric)) دەهژمیریت. گری ل سەر دوو جوړین سەرەکی دەیتە دابەشکرن: ئەو ژى گرییان فەرەنگی (لیکسیکی) و گریین ئەرکینە [خەسرۆ ئەحمەد رەسول، 2012: 19].

2-6- رۆنانا گریین لیکسیکی لدویف تیۆرا (X-bar):

ئەف تیۆرە تیۆرەکا ریزمانا گشتیە، گری د ئەفی تیۆریدا یاسایین گشتی هەنە، ژبەرکو زۆر ب هویری و ریکوپیکى رۆنانا پیکهینان د رستین زماناندا خویادکەت.

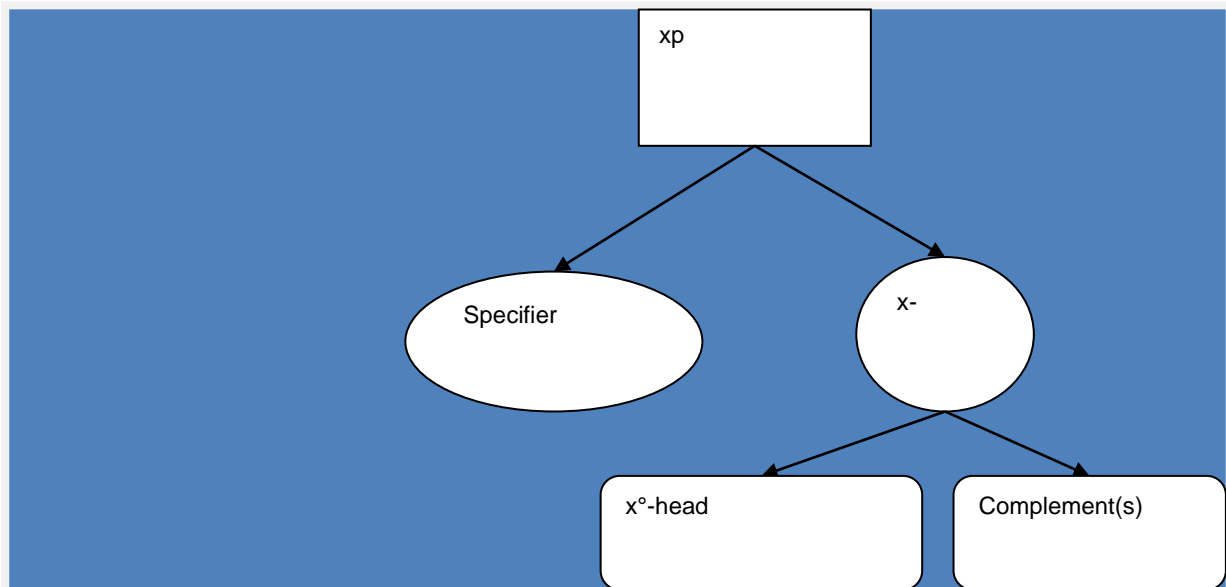
(X-bar) گرنگی ب پرۆسا لقرنا پیکهینان ددەت و پیکهینین (بەهادار و دەستەلادار دیاردکەت، ئەفجا چ ل سەر ئاستی ستوونی یان ئاسوی بن) [شلیر نایف ئەمین، 2015: 36]، ئەفە پرۆسەیهکا گرنگە، چونکی ب هەلبژاردنا پیکهینانقە گریدایه، هەرۆسا ئەو پیکهینە ئەرکەکی رستەسازی دبینن، ئەفجا چ ئەو پیکهینە لیکسیکی یان ئەرکی بن، هەرۆکو د هیلکاریا ل خواریدا دیار.

4- گری شیانیین بەرفەرەهکرنی هەنە، ب تایبەت ئەگەر گرییا نافى و پیشنافى بیت، ژبەرکو هەندەکجاران دوو گریین سادە یان پتر هەفدگرن و گرییهکا لیکدایى یان ئالۆز دروستدکەن [ساجیدە عەبدوللا فەرهادی، 2013: 11].

5- پارامیترە سەرەکی بابەتەکی زور گرنگ بوو د تیۆرا (X-bar) دا، کو دوو جوړین پارامیترەرانژ هەفجوداکریبون (سەرە سەرەتا و سەرە کووتا) بوون [تارا موحسین قادر: 143].

1-6- پیکهاتاکری لدویف تیۆرا (X-bar):

هەر گرییهکا زمانى کوردی دبیت ژ پیکهینەکی یان پتر پیکهیت، واتە دبیت گری ژ سەرە، تەواوکەر و سپیسیفایەران پیکهیت، هەرۆسا سەرەرای ئەفان پیکهینان دبیت سەربارژی لگەلدا بەیت. مەرج نینە تەواوکەر و سپیسیفایەر پشکداریی د رۆنانا هەر گرییهکیدا بکەن، چونکی لدویف جوړ و تایبەتمەندیا گری دمینیت. گری دشیب ب تنى ژ سەرەکی پیکهیت، هەرۆسا دشیب ب (تەواوکەر و سپیسیفایەر و سەربار) ی ژى بەیتە مەزنکرن. [خەسرۆ ئەحمەد رەسول، 2012: 15]

6-2-1-جۆرین گریپین لیكسیکی (فەرەهنگی):
 ل دویف تیؤرا ئیکسبار هەر گریهك ژ
 پیکهینهکی یان پتر پیکدهیت، هندەك
 حوكمەرن (دەستەلاتدار) و هندەکین دیت
 ب شیوهیهکی هەردمی دکەفنه بن
 دەستەلاتدارییا پیکهینا مەزن (xp)، هەلبەت
 حوكمەر هەردەم سەرەپین لیكسیکی و
 ئەرکینه، ئەو سەرەپەژی سپیسفاپەر و
 تەواوکەرەن ب خۆفە دگرن و بەهفرا گرییان
 ئافادکەن.

گریپین لیكسیکی ژى ئەو جۆرى گرییانە،
 کو ((سەرەپین وان فەرەهنگینە)) [سانیا جەبار
 عەبوزەید، 2013: 14]، لگورەى پۆلا
 پەیفی ئەف جۆره گرییه دەینه خویاکرن و
 ژهەف دەینه جوداکرن، لدويف جۆرى سەرەپى
 گریین لیكسیکی، چوار جۆرین گرییان هاتینە
 دەستنیشانکرن، ژ وان ژى:

ژ ئەفی هیلکاری دياردبیت، کو (XP) گریهکا
 لیكسیکیه و ب دەیکا (X-) و (Specifier) ئی
 دەیتە دانان و دەمان دەمدا (X-) و
 (Specifier) ب خوشکین هەف دەینه نیاسین،
 هەرەسا (X-) ژى دبیتە دەیک بۆ (X°) و
 (Complement) ئی، ئەو هەردوو دبنە خۆشک د
 ئەفی هیلکارییا خیزانیدا.

(چۆمسیکی دبیزیت: شروڤه کرنا رستی بۆ
 ئاستی گری و ئاستی پەیفی نەشیت هەمی
 داخوایین سینتاکسی بجههینیت، ژبەرەندى د
 تیؤرا ئیکسباردا ئاستەکی ناوەند د نافبەرا وان
 هەردوو ئاستاندا دانا، کو ب کەرستەکی
 ئیکبارى دەیتە پرکرن، کەواتە بۆ پۆنانا هەر
 گریهکی دوو ئاستان دیاردکەت، کو (X°)
 جە (XP) دگریت و ژ (X-) و (specifier)
 پیکدهیت و ئاستی دووی ی ئیکسبارى کو
 ئاستی نافەندە ژ (X°) و تەواوکەرەکی
 پیکدهیت). [شلیر نايف ئەمین، 2015: 26].

6-2-1-1-گرێیا نافی:

ئەو جوۆری گرییە، کو سەرەیی وی نافی (N)، نافی ب پیکھینا سەرەکی د ئەفی جوۆری گریدا دەیتە دانان و ناھیتە لادان. ئەف جوۆرە گرییە دشیت ب چەندین پیکھینان بەیتە بەرفرەھکرن، کو لگورەیی پیدفییاتیا خو (سپیسیفایەر و تەواوکەر)ان، کو ب پیکھینین سەرپشکی دەینە دانان وەردگریت [خەسرۆ ئەحمەد رەسول، 2012: 19].

پیکھینین گرییا نافی:

سەرە:

سەرە د گرییا نافیدا نافی، ئەفجا هەر جوۆرەکی نافی بیت.

سپیسیفایەر:

سپیسیفایەر د گرییا نافیدا دکەفنه پیشیا سەرەیی گرییا نافی، ژ وان ژی: هەفالنافی (چەندی، ژمارەیی، دەستنیشانکرنی و... هتد).

تەواوکەر:

د گریین نافیدا هەندەک پیکھین ل پاشیا سەرەیی گرییا نافیدا دەین و ب (تەواوکەر یان دیارکەرین پشتی سەرەیی) دەینە نافکرن، تەواوکەر د ئەفی جوۆری گریدا دشین ب شیوی پەیفین سەرەخو وەکو (نافی، چاووگ، هەفالناف و جەناف)، یان ژی ب شیوی نیشانین ریزمانی، کو نیشانین (نفشی) دوخی تیان، ناماژی و گازیکرنی، کۆمکرنی، دووبارەکرنی و نەناسیاریی) خویابین [بائیز عومەر ئەحمەد، 2008: 83].

جوۆرین گرییا نافی:

1- گرییا نافییا سادە:

1- گرییا نافییا سادەیا بچووێک:

ئەو جوۆری گرییە، کو بتنی ژ سەرەیهکی پیکھاتیە [بائیز عومەر ئەحمەد، 2008: 78]، هیچ تەواوکەر و سپیسیفایەرەک لگەلدا ناھین، وەک:

1- نەسرین دەرچوو.

NP

|

N-

|

N

|

نەسرین

سپيسيفايهر سهره
د گرييا نافيا ژماره (2) دا، كو سهره يي وي
نافي (قوتابي) ه سهره كوتايه، ژبه ركو نه ف
گرييه ب سپيسيفايهرين (نهو، ههر، دوو)
پيكا تيه، كو ل پيشيا سهره يي گرييا نافي
هاتينه و گري به رفره هكريه.

3- قوتابيه ك زي

سهره ته واو كهر
ههروه سا د گرييا ژماره (3) يدا،
سهره يي (قوتابي) سهره تايه و ل پيشيا گري
هاتيه و نيشانا نه ناسيار يي (هك) و نيشانا
دووباره كرن يي (زي) زي ته واو كهرن و ل پاشيا
گري هاتينه.

4- سي چوار قوتابيين زيره ك زي

سپيسيفايهر سهره ته واو كهر

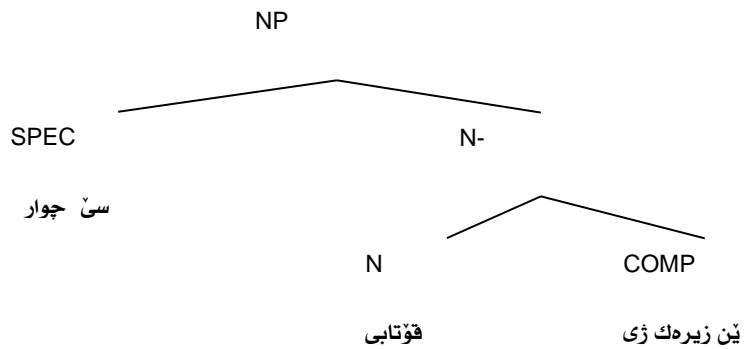
گرييا نافيا ژماره (1)، كو (نه سرين) ه
گرييه كا نافيا ساده يا بچوويكه و بتني ژ
سهره يه ك يي كها تيه.

2- گرييا نافيا ساده يا به رفره هكري:

نهو جوړي گرييا نافيه، كو ب
(سپيسيفايهر و ته واو كهر) ان ده يته
به رفره هكرن، نه ف جوړي گرييا نافي ل پيشي،
يان ل پاشي يي، يان زي ل هه ردوو لايين نافي
ده يته به رفره هكرن [بائيز عومهر نه حمه د،
2008: 78]، وهك:

نه گهر ني رينه كي د شيوي رو نانا گريين
نافيدا بكه ين، دي بو مه خويابيت، كو جه
هاتنا سهره يي د گريياندا زهه ف جودايه،
ههروه كو:

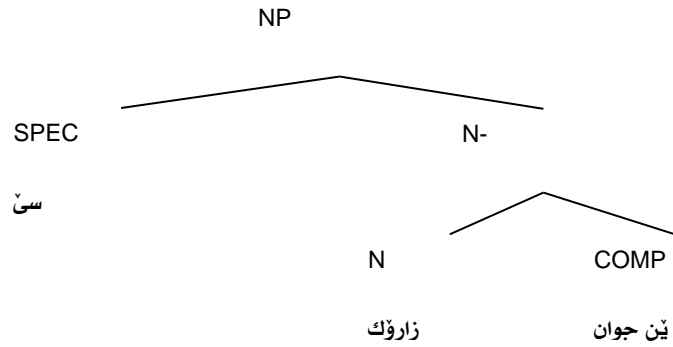
2- نهو ههر دوو قوتابي

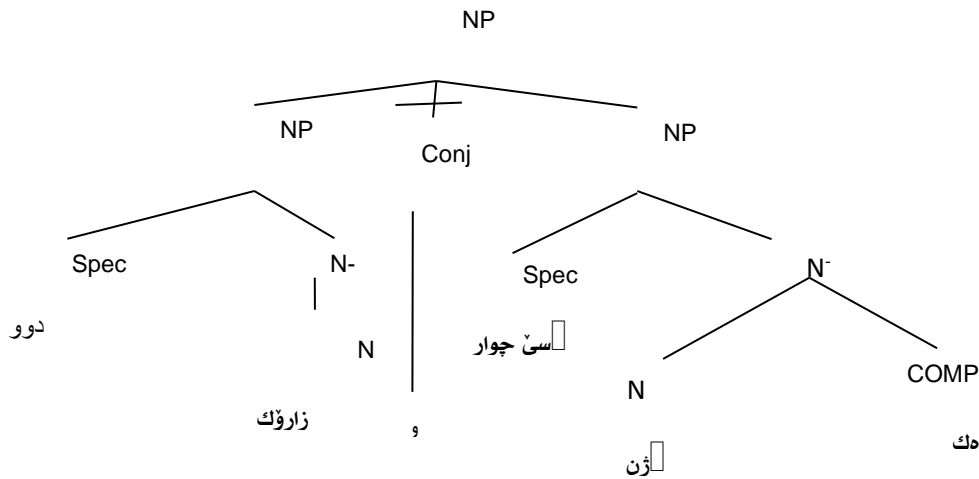
سي، چوار، هاتينه و ل پاشيا
وي زي ته واو كهرين (زيره ك، زي) هاتينه.

5- سي زاروكين جوان

د نمونا ژماره (4) دا سهره يي (قوتابي)
نافه نده، كو ل پيشيا وي سپيسيفايهرين

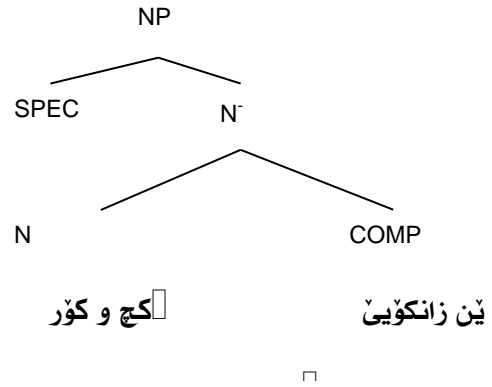

ب- گرییا نافیا لیکدایی: عومەر ئەحمەد، 2008: 84، د شیاندایه هه‌تا ئەو جوړی گرییه، کو ژ دوو گرییین نافیین ساده یان پتر پیکدهیت، ب هاریکاریا ئامرازه‌کی لیکدانی دهینه لیکدان [بائیز 6-دوو زارۆك و سۆ چوار ژنه‌ك به‌رفره‌هكرن، وه‌ك:

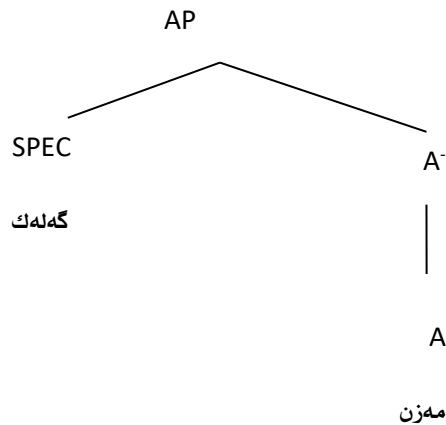
ب- گرییا نافیا ئالۆز: نموونا ژماره(6) (دوو زارۆك و سۆ چوار ژنه‌ك) گرییا نافیا لیکدایه و ژ دوو گرییین نافیین ساده (دوو زارۆك) و (سۆ چوار ژنه‌ك) پیکهاتیه، کو ب هاریکاریا ئامرازۆ لیکدانی (و) هاتینه لیکدان. سهره‌یین وۆ یان ژۆ سپسیفایه‌ریڤ وۆ پیکه دهینه لیکدان، وه‌ك:

7-کچ و کورین زانکوی

د ئەفی جوړی گرییدا هه‌فاناف سهریه،
هندهك جاران راده دبیته سپیسفایه‌ری وئ و
ته‌واوکه‌ر وئ زی یان گرییه‌کا نافی یان زی یا
پیشنافیه‌یه) [سانیا جه‌بار عه‌بوزید، 2013:16].
8-گه‌له‌که‌مەزن

نموونا ژماره (7) گرییه‌کا نافییا ئالۆزه و ژ
لیکدانا دوو گریین نافیین ساده پیکهاتییه، کو
سهریه‌ین وان (کچ) و (کور)ن، ب هاریکارییا
ئامرازئ لیكدانئ (و) هاتینه لیكدان.
6-2-1-2- گرییا هه‌فانافی:

ته‌واوکه‌ر ل پیشیا وئ
دهیت [Fattah, 1997:221]، به‌ئ ئەگه‌ر هه‌فاناف د
پلا بالادا بوو ل ئەوی ده‌می پیدفی ب چ
سپیسفایه‌ران نینه، به‌ئ ته‌واوکه‌ری وئ
گرییه‌کا نافییه‌و ل پاشیا وئ دهیت، وه‌ك:

نموونا ژماره (8) (گه‌له‌ك مه‌زن) گرییه‌کا
هه‌فانافییه و ژ سپیسفایه‌ری (گه‌له‌ك) و
سهریه‌ی (مه‌زن) پیکهاتییه.
هه‌رده‌می (گه‌له‌ك، پیچه‌ك، کیم، هندهك)
ل پیشیا گرییا هه‌فانافی هاتن، دئ بنه
سپیسفایه‌ریین گرییا هه‌فانافی، هه‌روه‌ساهر
ده‌می (AP) د پلا به‌راوردا بوو، ل ئەوی ده‌می
سپیسفایه‌ره‌ك و گرییه‌کا پیشنافی زی وه‌كو

9-زور ژ ئەوی جوانتر

PP

10-زیره‌کترین کچ

NP

نمونا ژماره (9) (زور ژ نهوی جوانتر)
 گرييه كا هه فالنافييه و سپيسيفايه ري (زور) و
 ته واو كه ري (ژ وی) ل پيشيا سه ره يي (جوانتر)

نمونا ژماره (9) (زور ژ نهوی جوانتر)
 گرييه كا هه فالنافييه و سپيسيفايه ري (زور) و
 ته واو كه ري (ژ وی) ل پيشيا سه ره يي (جوانتر)
 هاتينه، ژ بهر كو سه ره د پلا به راوردايه، به لي
 دنمونا ژماره (10) دا سه ره يي (زيره كتين) ل
 پيشيا گري هاتيه و گرييه كا نافي وه كو
 ته واو كه ر ودرگرتيه، ژ بهر كو سه ره د پلا
 بالدايه.

11- گه له كخوش

سپيسيفايه ر سه ره

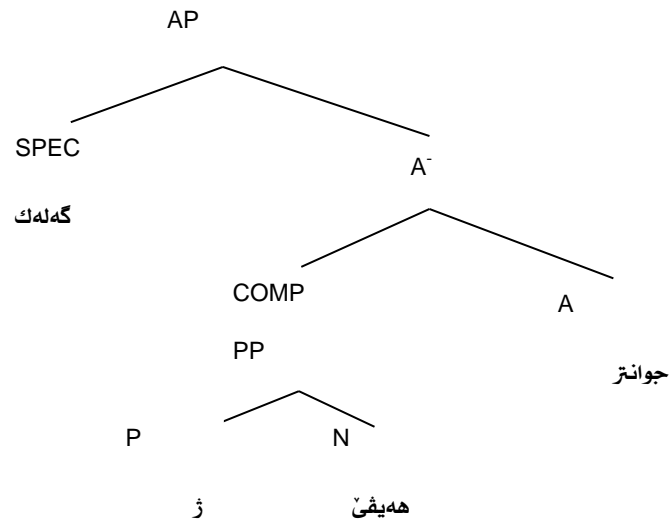
12- جوانترين كچ

سه ره ته واو كه ر

جورين گرييا هه فالنافي:

1- گرييا هه فالنافي ساده:

13- گه له ك ژ هه يفي جوانتر

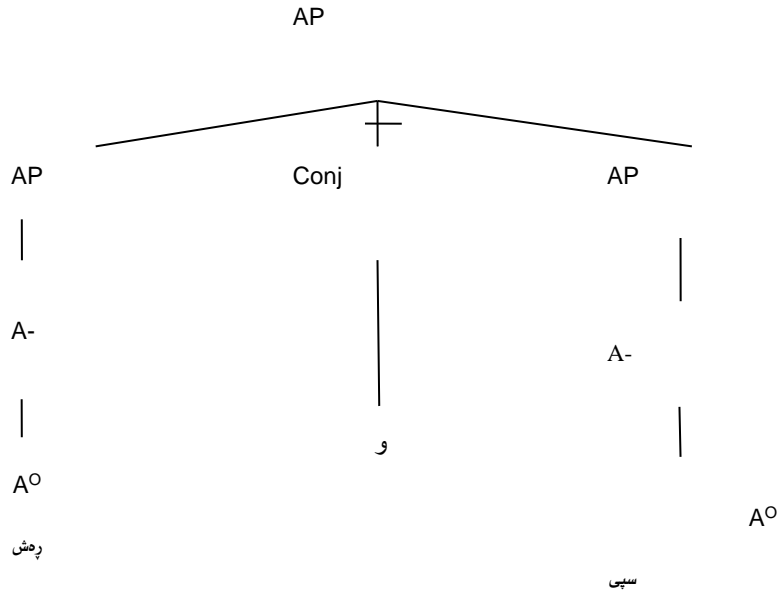

هاتيه، ههروهسا د نمونا ژماره (13) دا
 سه ره يي (جوانتر) سه ره كو تايه، ژ بهر كو
 سه ره يي گرييا هه فالنافي د پلا به راوردايه، نه ف
 جوړه هه فالنافه، ژ بهر كو به راوردكړني د
 ناقبه را دوو پيكيه يناندا دكته، له ورا هه رده م ل
 پيشيا ته واو كه ري پيشنافي (ژ) دهيت، كو د
 نه في نمونيدا ته واو كه ري (ژ هه يفي) ل پيشيا
 سه ره يي (جوانتر) هاتيه، ههروهسا

نه گه ر ني رينه كي د شيوي رونا گريي
 هه فالنافيين ژماره (11، 12، 13) يدا بكهين دي بو
 مه خويابيت، كو جه هاتنا سه ره يي د نه فان
 نموناندا ژ هه فچودايه، بو نمونه د گرييا
 هه فالنافييا ژماره (11) دا، كو سه ره يي وي
 هه فالنافي (خوش) ه سه ره كو تايه و
 سپيسيفايه ري (گه له ك) ل پيشيا وي هاتيه،
 به لي د نمونا ژماره (12) دا (جوانترين) سه ره
 سه ره تايه و ل پيشيا ته واو كه ري (كچ) ي

سپيسيفايه‌ری (گه‌له‌ك) ژى ل پيشيا ته‌واوکه‌ر
 و سه‌ره‌ی هاتيه‌ه.
 ب‌گرييا هه‌فالنافيا ليكدایي:
 نه‌و جوړی گرييه، كو ژ دوو گريين
 هه‌فالنافين ساده يان پتر پيکدهيت، ب

هاريكارييا نامرازه‌کی ليكدانی دهينه ليكدان، د
 شياندايه هه‌تا بي دوماهی ب گريين
 هه‌فالنافين ساده بهينه به‌رفره‌ه‌کرن، وه‌ك:
 14-ره‌ش و سپی

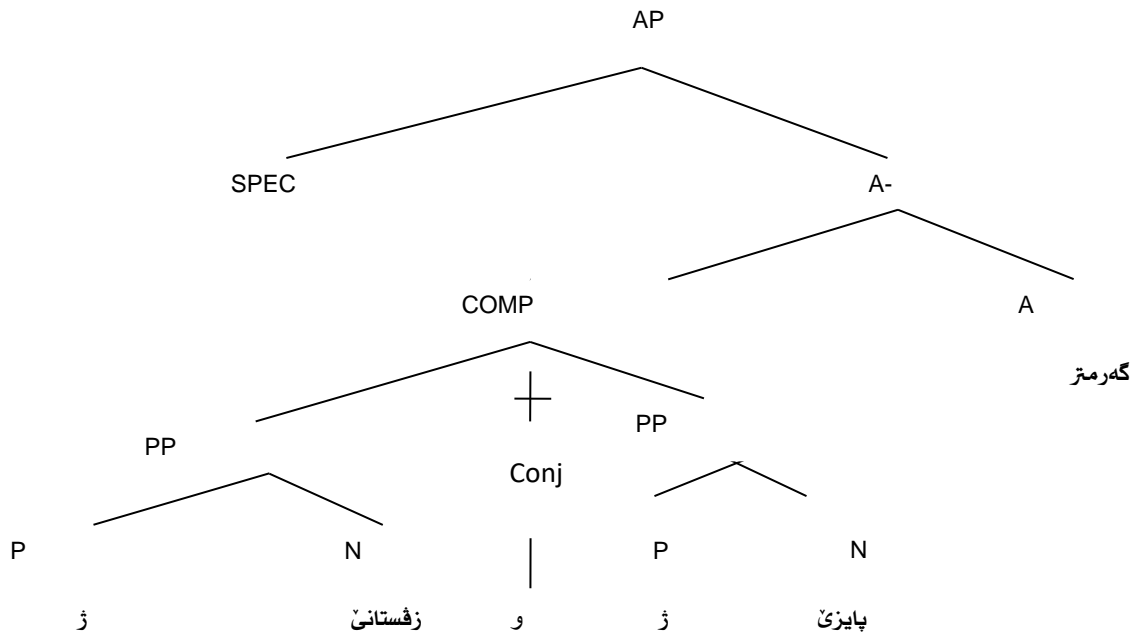

پ‌گرييا هه‌فالنافيا ئالوز:
 نه‌و جوړی گرييه، كو ژ ليكدانا دوو گريين
 هه‌فالنافين ساده يان پتر پيکدهيت، ب
 هاريكارييا نامرازه‌کی ليكدانی سه‌ره‌ين وي
 يان ژى ته‌واوکه‌رين وي پيکقه دهينه گريدان،
 بو‌نموونه:

15-ژ هه‌وليري و خوشتر و جوانتر و مه‌زنتر
 ته‌واوکه‌ر سه‌ره

16-زيره‌کترين و چالاکترينقوتابي
 سه‌ره ته‌واوکه‌ر

17-ژ زفستانى و ژ پاپيزي‌گه‌رمتر
 ته‌واوکه‌ر سه‌ره

سه‌ره‌ی (گهرمتر) هاتینه، ژبه‌رکو سه‌ره‌ی وئ د پلا به‌راوردایه.

6-2-1-3-گرێیا پێشنافی:

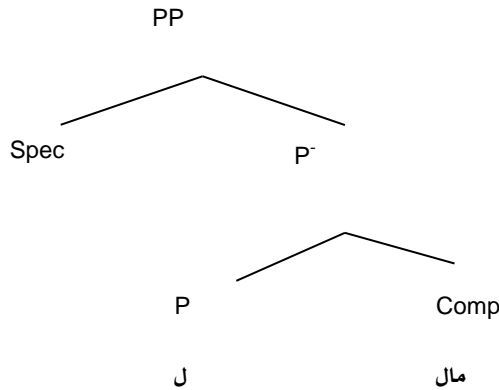
ئه‌و جوړی گرێه، کو ژ پێشنافه‌کی و گرێه‌کا نا‌فی پیکه‌هیت [Quirk and Greenbaum, 1973:143] ل پێشیا گرێیا نا‌فی ده‌یت و ئه‌وی گرێی وه‌ک ته‌واوکه‌ر وه‌ردگریت، د ئه‌فی جوړی گرێیدا (پێشنا‌ف و گرێیا نا‌فی) پیکه‌هین ب خورتینه و ناهینه لادان [Fattah,1997:221]. سه‌ره د گرێیا پێشنا‌فیدا سه‌ره سه‌ره‌تایه و ناهیته فه‌گوه‌استن بۆ هه‌یج لایین دیتر یین گری.

هه‌لبه‌ت پێشنا‌فزی د زمانێ کوردیدا زۆرن، هنده‌ک ژ ئه‌وان ساده‌نه وه‌کو (ه، بۆ، ژ، ب، ل...) و هنده‌کین دیتر نه‌ساده‌نه و ژ دوو پرتان پیکه‌هین وه‌کو (د...دا، ژ...فه...)، کو پرتا

ئه‌گه‌ر نیرینه‌کی د شیوی رۆنا‌نا گریین هه‌فالنا‌فین ژماره (15، 16، 17) یدا بکه‌ین دئ بۆ مه‌ خویابیت، کوئه‌ف گرێه گریین هه‌فالنا‌فین ئالۆزن، ژبه‌رکو یان سه‌ره ب هه‌فرا گریدایینه یان ژ ته‌واوکه‌رین وئ، هه‌روه‌کو د نموونا ژماره (15) دا ته‌واوکه‌ری (ژ هه‌ولیر) ل پێشیا سه‌ره‌یین (خوستر، جوانتر، مه‌زنتر) هاتیه، ژبه‌رکو سه‌ره‌ی وئ د پلا به‌راوردایه، به‌ئ د نموونا ژماره (16) دا سه‌ره‌یین (زیره‌کترین، چالاکترین)، کو دپلا بالادانه ب هاریکاریا ئامرازی لی‌کدان (و) هاتینه لی‌کدان و ته‌واوکه‌ری (قوتابی) ژ گرێه‌کا نا‌فیه و ل پاشیا وئ هاتیه، هه‌روه‌سا د نموونا ژماره (17) دا ته‌واوکه‌رین (ژ زفستان، ژ پایزی) ب هاریکاریا ئامرازی لی‌کدان (و) هاتینه لی‌کدان و ل پێشیا

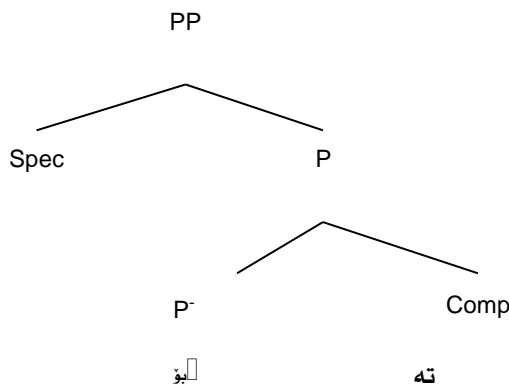
دووييا پيشناغان دچنه داوييا گريي [شيرزاد سهبري عهلي و نازاد مونيپ، 2016: 348-349]، ليكداينه وهكو (لگه ل، ژبو...) . بهلي هندك پيشناغين ديتر پيشناغين

18- ل مال

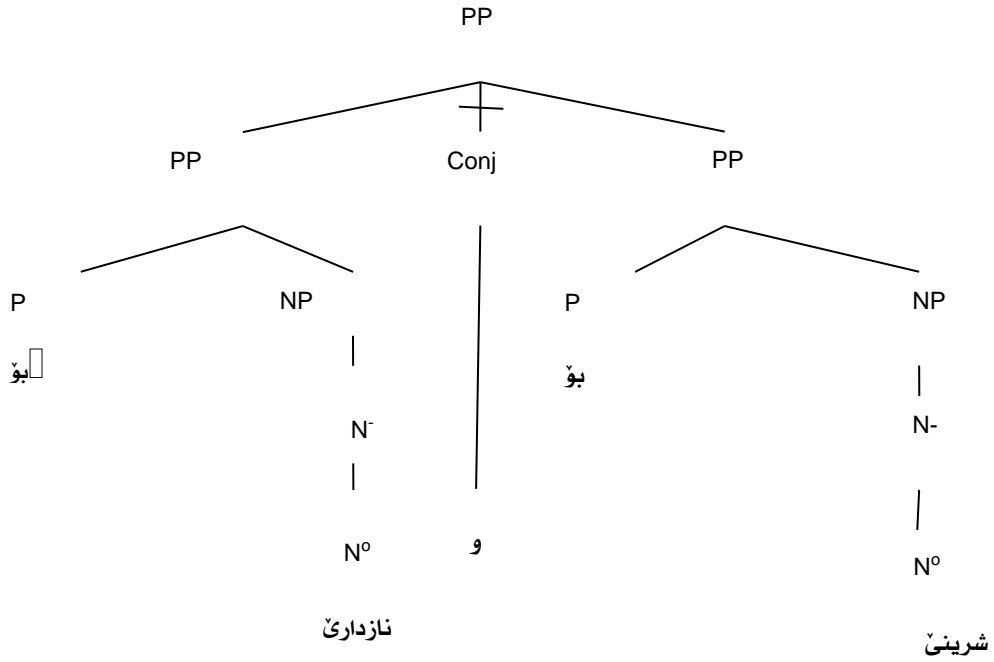
د نمونا ژماره (18) دا سهره پيشناغلي (ل) ه و ل پيشيا گريا نافييا (مال) هاتييه و گريا نافييا (مال) زي وهكو تهواوكر و هرگرتييه. 1-3-1-2-6 جوړين گريا پيشناغلي: بهر فردهكريه، وهك: تهف جوړي گري بتني ژ سهرهيهكي و تهواوكرهكي پيكدهيت، تهواوكرهكي ويژي گريا نافييا سادهيا بچوويك يان يا

19- بوته

نمونا ژماره (19) ژ پيشناغلي (بو) و پيشناغين ساده يان پتر پيكدهيت، نهو گرييه ب هاريكارييا نامرازين ليكدانن دهينه ليكدان، وهك: گريا پيشناغيا ليكدايي ژ دوو گريين پيشناغين ساده يان پتر پيكدهيت، نهو گرييه ب هاريكارييا نامرازين ليكدانن دهينه ليكدان، وهك: ب- گريا پيشناغيا ليكدايي:

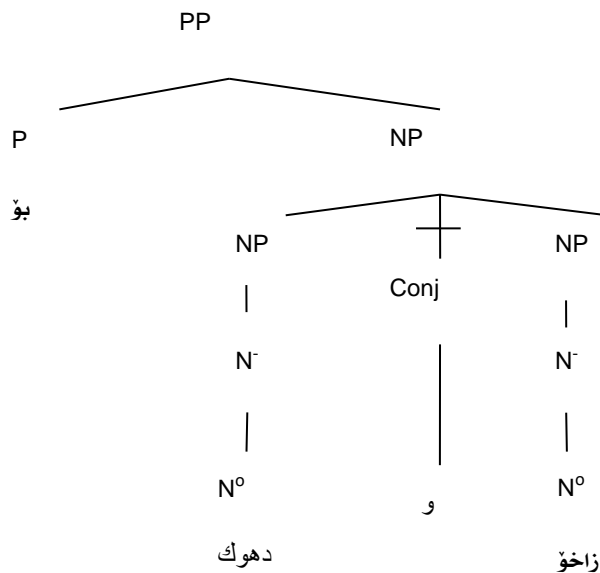
20- بو نازداري و بو شريني

د گریڻیا پيشناڤییا ئالۆزدا سه‌ره‌یه‌ك ل
پيشیا گریڻ دهیټ و چه‌ند ته‌واوکه‌ران ب
هاریکارییا ئامرازه‌کی لیكدانی لیكدده‌ت، وه‌ك:
21-بۆدهوك و زاخۆ

گریڻیا پيشناڤییا لیكداییا ژماره‌(20) ژ دوو
گریڻ پيشناڤیڻ ساده (بۆ نازدارئ، بۆ
شریڻئ) پیکهاتییه، کو ب هاریکارییا ئامرازئ
لیكدانی (و) پیکه دهیڻه لیكدانی.

پ- گریڻیا پيشناڤییا ئالۆز:

رستیدا دهیته دانان، چونکی کار ب پیکهینی سهره‌کی و گرنگی رستی دهیته دانان و ب هیچ ئاویه‌کی ناهیته لادان و هیچ پیکهینه‌ک نه‌شیت جه‌گیریا وی بکته و ب ئه‌رکی وی رابیت) [نرمین علی ئیسلام، 2017: 49]، چونکی کار پیکهینی سهره‌کی رونا رستیه و ئه‌رکه‌کی گرنگ د رونا رستیدا دبیت] [ئه‌وره‌حمان حاجی ماریف، 2004: 210]، ئه‌و لگوره‌ی پیدفیاتیا خو پیکهینی دتر هه‌لدبژیریت، ئه‌فه‌ ژی لگوره‌ی جوړی کار رستی دمینیت:

1- (ئه‌گه‌ر کار تینه‌په‌ر بوو، گریه‌کا نافی دچیته جهی سپیسفایه‌ری، وه‌ک:

22- ماموستا هات.

2- ئه‌گه‌ر کار تینه‌په‌ر بوو، گریه‌کا نافی دچیته جهی سپیسفایه‌ر و گریه‌کا دتر یا نافی وه‌ک ته‌واوکه‌ر وه‌ردگریت) [سانیا جه‌بار، 17]، هه‌روه‌سا سه‌ر‌بار (Adverb، pp) زی دکارن دگه‌ل گریا کاری خویابن، کو ب پیکهینی سهریشکی دهینه دانان.

23- ته‌وه‌ی وانه‌یه‌ک ژبو قوتابیان به‌لافکر.

نمونا ژماره (21) ژ سهره‌ی (بو) و دوو دیارکه‌رین (دهوک، زاخو) پیکهاتییه، کو هه‌ر دیارکه‌ره‌ک گریه‌کا نافیا ساده‌یا ناوکه.

6-2-3-1-2-ته‌واوکه‌رین گریا پیشافی:

د گریا پیشافییدا چه‌ندین پیکهین وه‌ک ته‌واوکه‌ر د گریا پیشافییدا خویادبن، وه‌کو:

1- نافی: په‌رتووی بو نازادی بیه.

2- جه‌نافی کسه‌ی سهره‌خو: ئه‌ز ب ته‌ سهربلندم.

3- جه‌نافی نیشانه: پینووسی ژوی وه‌ربگره.

4- جه‌نافی پرس: ب کیژ پینووسی بنقیسم؟

5- جه‌نافی خوی: ته‌ ب خو یا ژ وی وه‌رگری.

6- راده: ئه‌ولگه‌ل گه‌له‌کقوتابیان بوو.

7- هه‌فالکاری (دهمی، جهی، چه‌وایی): زاروکی ل ده‌مژمیر نه‌ه بنقیینه.

تول سهر بانیکه‌تی؟

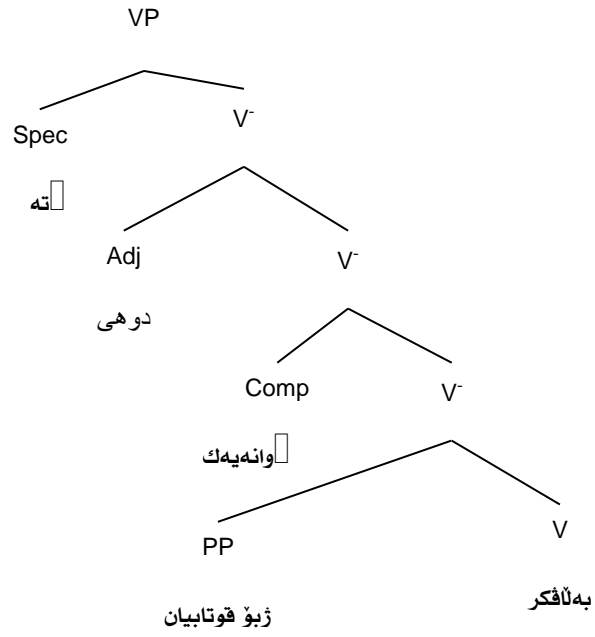
ئه‌ز ب له‌زچووم.

8- ژماره: تو ژ چواران دوویان بینه.

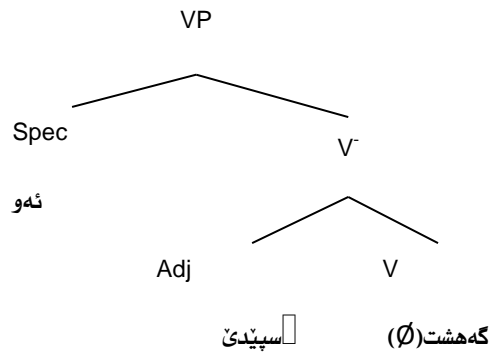
9- چاووگ: مه‌ خو بو هه‌لبژارتنان ناماده‌کر.

6-2-1-4-گریا کاری:

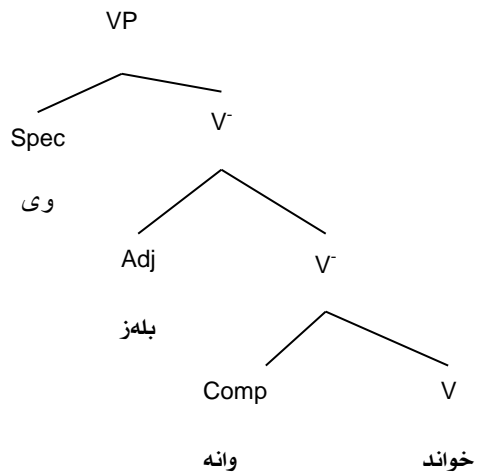
ئه‌وه‌ جوړی گریه، ئه‌وا سهره‌ تیدا کار (V)، ئه‌ف گریه (ب گریا سهره‌کی و بالاده‌ست د نافی

24-ته‌و سپیدی گه‌شت.

25-وی به‌لز وانه خواند.

7-ئەنجام

سپیسیفایه‌ره‌ک و گرییه‌کا پيشناقیژی وه‌کو ته‌واوکه‌ر ل پيشیا وی دهین، به‌لی ئەگه‌ر هه‌فالناف د پلا بالادابوو ل ئەوی دەمی سه‌ره سه‌ره‌تایه و پیدفی ب چ سپیسیفایه‌ران نینه و ته‌واوکه‌ری ویژی گرییه‌کا نافیه و ل پاشیا وی دهیت، به‌لی سه‌ره‌یی گرییا کاری هه‌رده‌مکو‌تایه، ئەفجا چکاری تیپه‌ر یان تیپه‌ره‌ر بیت.

8-ژێدر

ناسۆ عه‌بدولره‌حمان (2014) رپوانی رسته له شیوه‌زاری فه‌یلیدا، چاپی یه‌که‌م، چاپخانه‌ی موکریانی، هه‌ولێر.

بانیز عومه‌ر ئەحمه‌د (2008) گری د دایالیکتا سه‌ری یا زمانی کوردیدا ((گۆفه‌را بادینی))، گورارا زانکویا دهوک، به‌ریه‌بندا: 11، ژماره‌1.

تارا موحسین قادر (2011) زمانی کوردی و مینیمال پروگرام، نامه‌ی دکتورا، زانکوی سلیمانی.

حاته‌م ولیا محه‌مه‌د (2006) په‌یوه‌ندییه رپوانیه‌کانی نواندنه سینتاکسیه‌کان، نامه‌ی دکتورا، زانکوی سه‌لاحه‌دین هه‌ولێر.

خه‌سرو ئەحمه‌د ره‌سول (2012) رسته له شیوه‌زاری خوشناوه‌تیدا له رپوانگی تیوری ده‌سه‌لات و به‌ستنه‌وه‌دا، فاکه‌لتی ئاداب، زانکوی سوران.

ساجیده عه‌بدولا فه‌ره‌ادی (2013) هه‌ندئ لایه‌نی رسته‌سازی زمانی کوردی، چاپخانه‌ی حه‌جی هاشم، هه‌ولێر.

سانیا جه‌بار عه‌بوزه‌ید (2013) جه‌گه‌ورپنا که‌رستان د‌رستیدا ((گۆفه‌را به‌هدینی))، ناما دکتورایی، فاکه‌لتی ئاداب، زانکوی سوران.

سه‌باح ره‌شید قادر (2009) هه‌ندئ لایه‌نی رپزمانی ده‌سته‌لات و به‌ستنه‌وه (GB) له زمانی کوردیدا، چاپخانه‌ی حه‌جی هاشم، هه‌ولێر.

د ئەفی فه‌کولینیدا گرنگی ب جه‌ی سه‌ره‌یی گریین لیکیکی هاتییه دان، جه‌ی سه‌ره‌ی د هه‌می جو‌راندنا وه‌که‌ه‌ف نینه، ئەو ژ لگوره‌ی جه‌ی هاتنا سه‌ره‌ی و پیکه‌ینین ئافاکه‌رین جو‌رین گری دمینیت، هه‌لبه‌ت د ئەفی فه‌کولینیدا چوار جو‌رین گریین لیکیکی د زمانی کوردیدا هاتینه خویاکرنی، کو سه‌ره‌یین وان پیکه‌ینین لیکیکی (فه‌ره‌ه‌نگی) نه، ئەوژی (ناف، هه‌فالناف، پيشناف و کارن، کو جه‌ی سه‌ره‌ی د هه‌ر جو‌ره‌کیدا ب ئاوايه‌کیه‌.

گریین لیکیکی د زمانی کوردیدا دبیت ژ پیکه‌ینه‌کی یان پتر پیکه‌یه‌ت، سه‌ره ب پیکه‌ینی ده‌سته‌لادار ده‌یه‌ت دانان، لگوره‌ی پیدفیاتیا خو پیکه‌ینین دیت، کو سه‌ره‌پشکینه) سپیسیفایه‌ر و ته‌واوکه‌ر و سه‌ر‌باران هه‌لدب‌زیریت. سه‌ره د گریین لیکیکیدا لگوره‌ی جه‌ی هاتنا وی، کو ل (سه‌ره‌تا، نافه‌ند، داوی) یا گری ده‌یه‌ت خویاکرنی.

هه‌لبه‌ت سه‌ره‌یی گرییا پيشنافی هه‌رده‌م سه‌ره‌تایه و سه‌ره‌یی گرییا نافیزی سه‌ره‌تایه، ئەگه‌ر سه‌ره‌یی نافی بتنی هات یان ژی ته‌واوکه‌ر ل پاشیا وی هات، به‌لی هه‌رده‌می سپیسیفایه‌ر ل پاشیا وی هات سه‌ره دی بیته کو‌تا، هه‌روه‌سا سه‌ره دبیته نافه‌ند دەمی، کو دنافه‌را سپیسیفایه‌ر و ته‌واوکه‌ریدا ده‌یت. به‌لی سه‌ره‌یی گرییا هه‌فالنافی کو‌تایه، ئەگه‌ر هه‌فالناف د پلا به‌راوردا بوو ل ئەوی دەمی

- Fattah, M.M. (1997), A generative Grammar of Kurdish, Unpublished ph.dissertation, University of Amstrdam.
- Julia Horvath, Pied-Piping, Tel (2016) Aviv University, Israel.
- Haegeman (1990) Introduction to Government and Binding Theory.
- Mahmud Farrkhphey (1999a) Government and Binding Chomskys Language Theory, first edition, Mharat, Tehran.
- Mahmud Farrkhphey (1999b) Fundamental concepts in Linguistics, third edition, Mharat, Sokhan-Tehran.
- Noam Chomsky (1997) Some Concepts and Consequences of the Theory of Government and Binding, Seventh printing, The MIT Press Cambridge, Massachusetts London, England.
- Pied-Piping, Julia Horvath (2016) Aviv University, Israel.
- Samuel, Nuhu Baba (2016) Aspect of Moda Verb Phrase.
- Lenzemo (2008) The Syntax of Sentential constituents A transformational Grammar analysis, University of Benin-Nigeria, Lagos Papers in English Studies Vol.3:186-203.
- شلیر نیف ئەمین (2015) فریزین ئه‌رکی د دیالیکتا کرمانجیا سه‌ریدا (گوفه‌را به‌هدینی)، ناما دکتورایی، فه‌کۆلتیا زانستین مروفایه‌تی، زانکویا دهوک.
- شیرزاد سه‌بری عه‌لی و نازاد مونیب (2016) وشه‌سازی، چاپا ئیک، ده‌زگه‌هی هیه‌ی، دهوک.
- طارق صالح محمود (2014) بنه‌ما گشتی و تایبه‌تییه‌کانی ریزمانی کوردی له به‌ر روشنایی تیوره‌که‌ی چۆمسکیدا، نامه‌ی ماسته‌ر، کۆلیژی په‌روه‌رده، زانکویا سه‌لاحه‌ددین، هه‌ولێر.
- نه‌رمین عه‌لی ئیسلام (2017) تایپۆلۆجیا رستێ د زمانێ کوردیدا (گوفه‌را به‌هدینی)، ناما ماسته‌ری، فه‌کۆلتیا زانستین مروفایه‌تی، زانکویا زاخۆ.
- Cherly A. Black (1998) A step-by-step introduction to the Government and Binding theory of syntax, SIL - Mexico Branch and University of North Dakota.
- Cook and Newson (1997) cook, v.j., and Mark Newson (1996) chomskys universal grammer: An Introduction (2nd ed). oxford: black well publishers.

الخلاصة

يهدف هذا البحث إلى التوضيح والتمييز بين أنواع العبارات المعجمية المتنوعة الموجودة في اللغة الكردية وفق نظرية (x-bar) وايضاح مكونات كل نوع من العبارات التي تشمل: الاسم، حروف الجر، الصفة والفعل. هذا البحث يتبع (GB) من نظرية (x-bar) التي شرحها بالتفصيل تشومسكي. و وفقًا لنظرية x-bar، فإن تصنيف العبارات لم يكن عشوائيًا، بل اعتمد التصنيف على مكون العبارات البناء الرئيس للتركيب وخطواته. بحيث تستند هذه المكونات علمالسلطة التي هي مصنفة بشكل هرم، المكون الرئيسي والثانوي في صنع العبارات.

وتبين نتائج هذا البحث أن الرأس هو المكون الأهم ويحدد نوع العبارات المعجمية، حسب أهميتها يأخذ الرأس المحدد والمكملات و يشتمل هذا المكون على نوع العبارة التي تشتمل على: الاسم، حروف الجر، الصفة والأفعال، حتى لو كانت معقدة أو مركبة أو عبارة أساسية. مكان الرأس في العبارة المعجمية في اللغة الكردية مختلف و يظهر الرأس في بداية العبارة وفي وسطها وفي نهايتها.

الكلمات المفتاحية: العبارات المعجمية، الرأس، المحددات، المكمل، الاسم، حروف الجر، الصفة والفعل.

STRUCTURE OF LEXICAL PHRASES ACCORDING TO (X-BAR) THEORY

NARMEEN ALI ISLAM and HUDA ISMAEL SALEH

Dept. of Kurdish Language, College of Basic Education, University of Zakho, Kurdistan Region-Iraq

ABSTRACT

This research is aimed to clarify and differentiate between variety types of lexical phrases in the (x-bar) theory and illustrates the constituents of each kind phrases that includes: Noun, Preposition, adjective and verbs.

This research follow (GB) from (x-bar theory) that is explained by Chomsky. According to x-bar theory the classification of phrases is not random, however it is classification is based upon main building phrase components and their steps. So that this constituents are based on government that is pyramid shape like classification, because not all components have the same grammatical value, the major and minor constituent make phrases.

The results of these research shows that the head is the most important constituent and determines the type of lexical phrases, according to its importance the head takes the specifier and complements. This constituent build up the type of phrase includes: Noun, Preposition, adjective and verbs, even if it is be complex, compound or basic phrase. The place of head in lexical phrase in Kurdish language is different. The head appears in the beginning, in middle and at the end of the phrase.

KEY WORDS: lexical phrases, the head, specifiers, complement, noun, preposition, adjective and verb.

